

Wyznaczanie e/m za pomocą podłużnego pola magnetycznego

Zagadnienia:

1. Ruch cząstek naładowanych w polu elektrycznym i magnetycznym.
2. Budowa i zasada działania lampy oscyloskopowej.
3. Wyprowadzenie wzoru na e/m dla metody podłużnego pola magnetycznego.

Literatura:

1. Jerzy Massalski, Fizyka dla inżynierów cz. II, PWN W-wa 1975.
2. W.F. Nozdriew, Ćwiczenia laboratoryjne z fizyki ogólnej, PWN W-wa 1974, str.213-220
3. Tadeusz Dryński, Ćwiczenia laboratoryjne z fizyki, PWN W-wa 1980, str. 438-442.
4. Szczepan Szczeniowski, Fizyka doświadczalna cz. III, PWN W-wa 1972, str. 253-261, 301-306.
5. Arkadiusz Piekara, Elektryczność i magnetyzm, PWN W-wa 1970, str. 202-204.

Wprowadzenie

1. Ruch elektronu w polu elektrycznym i magnetycznym.

Na elektron znajdujący się w polu elektromagnetycznym działa siła Lorentza składająca się z dwóch członów.

Pierwszy pochodzi od działania pola elektrycznego $\vec{E}$, drugi od pola magnetycznego o indukcji $\vec{B}$.

$$m\vec{a} = e\vec{E} + e\vec{v} \times \vec{B}$$

gdzie $\vec{a}$ i $\vec{v}$ przyspieszenie i prędkość elektronu.

Siła działająca na elektron w polu elektrycznym skierowana jest wzdłuż linii sił pola elektrycznego, a w polu magnetycznym prostopadle do kierunku linii sił indukcji magnetycznej i do prędkości $\vec{v}$.
Przyspieszenie wynosi

$$\vec{a} = \frac{e}{m} (\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B})$$

Wartość e/m oznacza ładunek właściwy, gdzie:

e – ładunek elektronu swobodnego

m – masa spoczynkowa elektronu

Wielkość e/m jest jedną z podstawowych stałych fizycznych pojawiającą się w zagadnieniach elektrodynamiki klasycznej i kwantowej.

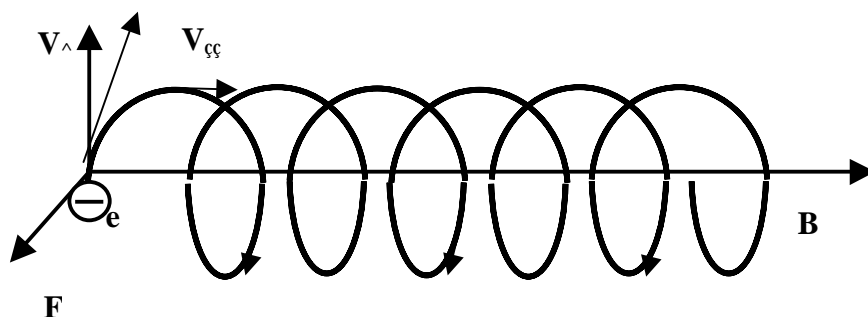
Obecnie osiągnięta dokładność określenia stałej e/m daje:

$$\frac{e}{m} = (1.758797 \pm 0.000006) \cdot 10^{11} \text{ C} \cdot \text{kg}^{-1}$$

2. Wyznaczanie e/m metodą podłużnego pola magnetycznego.

Prędkość elektronu poruszającego się w polu magnetycznym można rozłożyć na dwie składowe $\vec{V}_\perp$ i $\vec{V}_{\parallel}$ /prostopadłą i równoległą do linii sił pola magnetycznego/

Pole B nie wpływa na składową równoległą prędkości, a wpływa na zmianę składowej normalnej prędkości / ruch po okręgu /. W wyniku złożenia tych dwóch ruchów elektron porusza się po linii śrubowej.

W ruchu po okręgu siła Lorentza spełnia rolę siły dośrodkowej:

$$eB_{\perp} = \frac{mV_{\perp}^2}{R}$$

Okres obiegu elektronu jest równy:

$$T = \frac{2\pi m}{eB}$$

W czasie równym okresowi obiegu elektron poruszający się ruchem prostoliniowym wzdłuż linii sił pola przebędzie drogę:

$$L = v_{\parallel} T$$

Ponieważ $V_{\parallel} = V \cos \alpha$

$$L = \frac{2\pi m V \cos \alpha}{eB}$$

Gdy α jest małym kątem to $\cos \alpha \cong 1$

$$L = \frac{2\pi m V}{eB}$$

Stąd wniosek, że wszystkie elektrony wychodzące jednego punktu pod małymi, lecz różnymi, kątami do kierunku pola $\vec{B}$ zostaną po wykonaniu jednego obiegu zogniskowane w jednym punkcie. Gdy elektron przyspieszony został w polu elektrycznym o różnicy potencjałów U to uzyskał energię kinetyczną:

$$\frac{mV^2}{2} = eU$$

Po uwzględnieniu poprzednich wzorów otrzymujemy:

$$\frac{e}{m} = \frac{8\pi^2 U}{L^2 B^2}$$

Instrukcja wykonania ćwiczenia

1. Aparatura

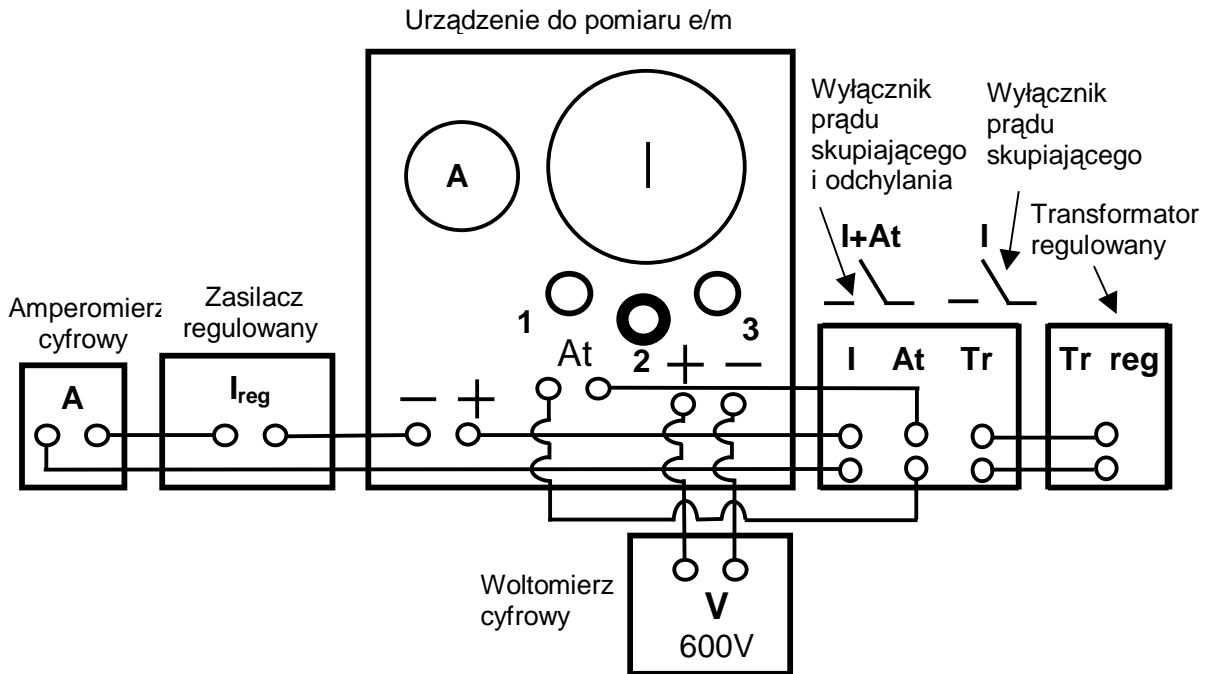
Do wytwarzania strumienia elektronów służy lampa oscyloskopowa. Umieszczona jest wewnątrz cewki, w której wytwarza się stałe pole magnetyczne. Cewka ta zasilana jest z zasilacza prądu stałego, a lampa oscyloskopowa przez prostownik oscyloskopu. Płytki odchylenia pionowego lampy podłączone są do autotransformatora (transformatora), a płytki odchylenia poziomego uziemione. Indukcja magnetyczna cewki wyraża się wzorem:

$$B = \frac{\mu I n}{\sqrt{d^2 + L^2}}$$

gdzie: I – natężenie prądu
 n – liczba zwoi
 d – średnica solenoidu
 L – długość cewki

2. Przebieg pomiarów

a) Zestawić aparaturę według schematu:

1, 3 – regulacje płamki
2 – regulacja napięcia przyspieszającego

- Po uruchomieniu wszystkich przyrządów należy pokręteł 2 pod lampą oscyloskopową ustawić planowane napięcie anodowe, następnie pokrętełami 1 i 3 zogniskować wiązkę elektronów. Za moment zogniskowania należy uznać taki stan płamki, kiedy przy braku poświaty i ostrych jej granicach jej rozmiary są minimalne.
- Podać na płytki odchylenia pionowego niewielkie napięcie zmienne z transformatora. Na ekranie powinna ukazać się krótka, pionowa linia.
- Włączyć prąd cewki ogniskującej zwiększając jego natężenie aż do momentu ponownego zogniskowania wiązki elektronów. Poprzez równoczesne wyłączenie napięcia odchyłającego i prądu ogniskującego porównać obraz płamki z obrazem początkowym. Jeżeli będą się pokrywały uznać

strumień elektronów za zogniskowany i odczytać wartość prądu ogniskującego. Pomiar powtórzyć kilkakrotnie.

- e) Postępowanie opisane w podpunktach b–d powtórzyć dla kilku przyspieszających napięć anodowych.

Uwaga! Wzór na e/m jest słuszny, gdy elektron przechodzi jeden zwój linii śrubowej.

Do obliczeń wykorzystać następujące dane:

długość zwojnicy	$L = 93 \text{ mm}$
średnica wewnętrzna zwojnicy	$d = 65 \text{ mm}$
liczba zwoi	$n = 630 \setminus 6 \text{ warstw po } 105 \text{ zw.}$
grubość drutu uzwojeń	$= 0.9 \text{ mm}$
odległość początku płytek od ekranu	$L = 81 \text{ mm}$
długość płytek	$= 16 \text{ mm}$
odległość pomiędzy nimi	$\cong 4 \text{ mm.}$